

Makale Bilgisi: Uluğtekin Bulu, M. G. (2019). Ayhan Bozfirat'ın Yapıtlarında Sınıfsal Eşitsizlik ve Adalet İlişkisi. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, ss. 346-362.	Article Info: Uluğtekin Bulu, M. G. (2019). The Relationship of Class Inequalities and Justice in the Literary Works of Ayhan Bozfirat. DEU Journal of Humanities, Volume: 6, Number: 2, pp. 346-362.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 17.02.2019	Date Submitted: 17.02.2019
Kabul Edildiği Tarih: 05.08.2019	Date Accepted: 05.08.2019

AYHAN BOZFIRAT'IN YAPITLARINDA SINIFSALEŞİTSİZLİK VE ADALET İLİŞKİSİ¹

M. Gül Uluğtekin Bulu*

ÖZ

Yapıtlarının tamamı 1970-1980 arasında yayımlanmış olan Ayhan Bozfirat (1932-1981), Türk edebiyatı tarihinde yeterince tanınan bir yazar değildir. Bu çalışmanın amacı, Bozfirat'ın eserlerini sınıfsal eşitsizlik ve adalet kavramları çerçevesinde Marksist eleştiriden yararlanarak çözümlenektir. Bu çerçevede yazarın *İstasyon* (1971) ve *Fırıldak* (1972) adlı hikâye kitapları; *Osman* (1972) [*Sokakta Tek Başına* adıyla 2008], *Akraba Hasan* (1972), *Hayri Usta* (1975) adlı çocuk kitapları; *Dört Yol Ağzındaki Ev* (1976) adlı tek romanı ve *Sokak Lambaları* (1980) adlı son hikâye kitabından örnekler verilmiştir. Ayhan Bozfirat, çocuk kitapları da dâhil olmak üzere eserlerinde sınıfsal bakış açısını kullanan bir yazardır. Eserlerinde adalet temasını sorgulayarak tarihsel ve toplumsal bir bağlamda ele almış ve geniş ahlak ilkeleri çerçevesinde değerlendirmiştir. Bu çalışmada farklı toplumsal sınıflardan gelen öykü ve roman kişilerinin birbiriyle etkileşimi ve sınıfsal eşitsizliğe dair algıları üzerinde durulmakta, gündelik öznel deneyimlerinin adalet anlayışlarını nasıl biçimlendirdiği tartışılmaktadır. Yapıtların söyleminde öne çıkan emek, dayanışma, paylaşma, eşit ve özgür bir dünya için mücadele kavramları; dezavantajlı gruplara olası güçlenme yollarını açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ayhan Bozfirat, Adalet, Güçlenme, Sınıfsal Eşitsizlik, Toplumsal Cinsiyet

¹ Bu çalışma 4-5 Ekim 2018 tarihinde Dokuz Eylül Üniversitesi'nde düzenlenen DEKAUM 2. Uluslararası Kadın Konferansı'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

* Öğr. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi, gulgutekin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3077-4969

THE RELATIONSHIP OF CLASS INEQUALITIES AND JUSTICE IN THE LITERARY WORKS OF AYHAN BOZFIRAT

ABSTRACT

Ayhan Bozfirat (1932-1981), all of whose books have been published between 1970 and 1980, was not a well-known writer in the Turkish literature circles. The aim of this study is to analyze Bozfirat's works in the context of class inequalities and justice concepts using Marxist criticism. In this context, examples have been given from writer's short story books entitled *İstasyon* (1971) and *Fırıldak* (1972); children books titled *Osman* (1972) [with the title *Sokakta Tek Başına* 2008], *Akraba Hasan* (1972), *Hayri Usta* (1975); the only novel titled *Dört Yol Ağzındaki Ev* (1976) and the last short story book titled *Sokak Lambaları* (1980). Ayhan Bozfirat was an author who used social class perspective in her works, including children books. She had taken justice theme in an historical and social context by questioning it and evaluating it through ethical principles in her works. This study puts emphasis on the interaction of short story and novel characters from different social classes and their perceptions of class inequalities; as well as discussing the ways their everyday life subjective experience form their understanding of justice. The prominent concepts in the discourse of the works such as labor, solidarity, sharing, and struggle for an equal and free world; open the possible self-empowerment ways for the disadvantaged groups.

Keywords: Ayhan Bozfirat, Justice, Self-empowerment, Class Inequalities, Gender

GİRİŞ

Ayhan Bozfirat (1932-1981) İstanbul'da doğdu. Babası; öğretmen, avukat ve yayıncı İsmail Hakkı Talas'tır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı fakültede asistan olarak çalıştı, yüksek lisans tezini çocuk suçluluğu konusunda hazırladı. İşinden ayrılarak ailesiyle birlikte Paris'e gitti. Türkiye'ye döndükten sonra öykü, roman türlerinde ve çocuk edebiyatı alanında eserler verdi. Eserlerinde Ayhan Bozfirat imzasını kullandı.

Yapıtlarının tamamını 1970-1980 arasında yayımlamış olan Ayhan Bozfirat, Türk Edebiyatı tarihinde yeterince tanınan bir yazar değildir. Yazarın eserleri üzerine yazılanlara bakıldığında 1981'deki ölümünden 2000'lere kadar Bozfirat'tan hemen hemen hiç söz edilmediği ancak 2000'lerden itibaren Türk edebiyatının 'unutulan' diğer kadın yazarları gibi onun da hakkında bazı çalışmalar yapıldığı görülür.

Bu çalışmanın amacı; Ayhan Bozfirat'ın eserlerini, sınıfsal eşitsizlik ve adalet kavramları çerçevesinde Marksist eleştiriden yararlanarak çözümlemek ve günümüzde yeterince tanınmayan bir yazarın roman ve öykü birikimimize katkılarını somutlaştırmaya yönelik bir adım atmaktır. Ayhan Bozfirat; eserlerinde ele aldığı temaları yalın, duru bir anlatımla ve çok katmanlı, çağrışıma açık bir üslupla bütünleştiren özgün bir yazardır. Çocuk kitapları da dâhil olmak üzere Bozfirat'ın eserlerinin tümünü sınıfsal bakış

açısıyla yazdığı görülmektedir. Bu çerçevede yazarın *İstasyon* (1971) ve *Fırıldak* (1972) adlı öykü kitapları; *Osman* (1972) [*Sokakta Tek Başına* adıyla 2008], *Akraba Hasan* (1972), *Hayri Usta* (1975) adlı çocuk kitapları, *Dörtüol Ağzındaki Ev* (1976) adlı tek romanı ve *Sokak Lambaları* (1980) adlı son öykü kitabından örnekler verilecektir.

1970'LERDE TOPLUMSAL CİNSİYET VE MÜCADELE

Ayhan Bozırat'ın eserlerini verdiği 1970'li yıllar, Türkiye'de toplumsal mücadele tarihi açısından önemli bir dönemdir. Bu dönemde kadınlar da politik mücadelede büyük kitleler hâlinde ve etkin olarak yer almıştır.

Türkiye'de İlerici Kadınlar Derneği, Devrimci Kadın Birliği gibi oluşumların kendi siyasal görüşleri çerçevesinde kadın hareketleri alanında mücadele etmelerinde Fransa'dan başlayarak tüm dünyayı etkisi altına alan 1968 öğrenci olaylarının rolü büyüktür. 1968 öğrenci olayları, Türkiye'de diğer sosyal alanların yanı sıra kadın hareketlerini de etkilemiştir (Karataş, 2009, s. 1658). Bozırat bu olayları bizzat Paris'te gözlemleme olanağı bulmuştur.

Türkiye'de 1960'lı yılların sonu ve özellikle 1970'li yılların ikinci yarısında binlerce kadın; Türkiye İşçi Partisi (TİP), Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) gibi yasal ve Türkiye Komünist Partisi (TKP) gibi yasa dışı partilerin yanı sıra Devrimci-Yol, Devrimci-Sol, Kurtuluş gibi hareketlerde yer almıştır. Ayrıca çeşitli kadın örgütleri de kurmuşlardır (Akal, 2008, s. 23). 1969'da sosyalist kadınların kurduğu ilk kadın derneği Türkiye Devrimci Kadınlar Birliği'nden sonra 1970'li yıllarda Devrimci Kadınlar Derneği, Emekçi Kadınlar Derneği ve Karadeniz Kadınlar Derneği kurulmuştur (Akal, 2008, s. 24, s. 83). 1975'te kurulan İlerici Kadınlar Derneği'ni Demokratik Kadınlar Birliği, Emekçi Kadınlar Birliği, Devrimci Kadın Dernekleri izler (Kılıç, 1998, s. 351). Bunlar, sol parti ve örgütlere bağlıdır (1998, s. 342).

1975-1980 yıllarında faaliyet gösteren İlerici Kadınlar Derneği (İKD)'nin Türkiye'de "kendinden önce ve sonra oluşan kadın örgütleri arasında sayısal olarak en fazla kadını bünyesinde barındırmış ve bu kadınları eylemli kılabilmiş ilk kadın örgütü" olduğu bilinmektedir (Akal, 2008, ss. 25-26). Derneğin üyeleri arasında ev kadınları, öğrenciler, meslek sahibi kadınlar, memurlar ve sanayi işçileri bulunmaktadır. Derneğin tüm işleri yalnızca kadınlar tarafından el birliğiyle yürütülmüştür. Bunlara rağmen Zülal Kılıç'ın belirttiği gibi 70'lerde mücadele etmiş kimi sol örgütlerin kadın hareketine dâhil edilip edilemeyeceği bakış açısına göre değişebilir (1998, s. 352):

Feminist yazarlardan çoğu, kadın hareketini otonom kadın örgütleriyle sınırlarlar. Daha geniş bir bakış açısı ise partilerin, sendikaların kadın kollarını, resmi kurumları ve diğer toplumsal örgütlerdeki kadınları da bu harekete dâhil

etmektedir. Bu nedenle İKD'nin ve diğer solcu kadın örgütlerinin kadın hareketi içinde sayılıp sayılmaması bakış açısına göre değişebilir. 1970'lerde Türkiye'de böyle bir tartışma olmadığından, bu değerlendirme ancak geriye dönük olarak yapılabilir. İKD o dönemde kendisini bir kadın örgütü olarak görüyor, ama yerini işçi hareketinin içinde belirliyordu.

Emel Akal'a göre, bugünkü terminoloji ile İKD geleneksel Marksist feminist bir örgüttür (2008, s. 218). Kadın hareketinin sürekliliği gözetildiğinde İKD ve benzeri örgütler, Türkiye kadın hareketi tarihinin parçası olarak değerlendirilmelidir (2008, s. 223).²

Birsen Talay Keşoğlu'na göre 1970'lerde kadınlar Türkiye tarihinde ilk kez yığinsal olarak siyasi partiler, örgütler ve derneklerde çalışarak hem kendi güçlerinin varlığını hem de erkeklerin yönetiminde çalışmanın zorluklarını kavradılar. Erkek egemenliğinin kendi başına bir baskı ilişkisi olduğunu fark ettiler. 70'lerin sosyalist kadınları bu sürecin kazandırdığı deneyimlerle 80 sonrası feminist hareketin öncüleri oldular (www.yurtsuz.net). Zülal Kılıç'a göre 1970'lerdeki mücadeleleri, kadınların teorik ve politik açıdan yetkinleşmelerini sağladı (Akal, 2008, s. 197). Kadınların öz deneyimleri ile yarattıkları tartışma ve eleştiri süreci, özgün yolunu izleyerek Türkiye'de 1980'li yıllarda ortaya çıktı (2008, s. 196). Dolayısıyla sosyalist hareketin kadınlara kazandırdığı bilinç, mücadele ve direnmenin yanında geleneksel değer yargılarına karşı çıkma tecrübesi, yok sayılamayacak kadar önemlidir (Berktaş Hacımiraçoğlu, 1998).

1960'ların sonlarından 1980'lere kadar olan dönemde Türkiye'de kadın hareketi, sol mücadeleden tam olarak ayrılmamış olsa da kadın mücadelesinin tarihi açısından önemlidir. 1980'lerde toplumsal değerleri sorgulatacak aşamaya gelecek olan ve bu bağlamda yaşam pratiğini yönlendirerek çeşitli çağdaş kadın örgüt, yayın ve eylemlerini gündeme getirecek olan kadın hareketlerinin, 1970'lerde filizlenmeye başladığı söylenmelidir (Karataş, 2009, s. 1659).

Ayşe Kadioğlu'na göre, 1980'lerde 'tabandan radikal akımlar' ortaya çıkana kadar kadınlara büyük toplumsal projelerin nesnesi ve aile biriminin üyesi olarak bakan anlayış; Kemalist, sosyalist ve İslamcı toplumsal projelerin söylemlerinde ortaklaşır (1998, s. 93, 100). 1960'ların sonu ve 1970'lerde "feminist sorunlar sosyalist mücadelenin büyük, 'daha ciddi' konuları içinde eritilip onlara tabi kılınmışken, 1980 askerî darbesinden sonraki dönemde feminist söylemle sosyalist söylem giderek birbirinden ayrılmıştır." (1998, s. 97).

² 1970'li yıllarda etkin olan İKD ve diğer kadın örgütlerinin feminizme yaklaşımları ve ilgili tartışmalar için bkz. Emel Akal, *Kızıl Feministler Bir Sözlü Tarih Çalışması* (2008), Saadet Arıkan vd., *Ve Hep Birlikte Koştuk* (1996).

Ayhan Bozırat'ın kızı, editör ve yazar Sırma Köksal, annesinin kendini 'komünist bir kadın' olarak tanımladığını belirtir (Aykaç, 2009, s. 350). Bozırat, Yazarlar Sendikası'na üyedir (2009, s. 344). İşçi Partisi'nin kuruluş aşamalarında eşiyile birlikte etkin olarak yer almıştır (Akal, 2008, ss. 79-80). 1961'de kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP) 1965 seçimlerinde TBMM'ye 15 milletvekiliyle girmiştir. 1960'lı yılların ikinci yarısında TİP Türkiye'de ilk kez yığınsal bir sosyalist parti olmayı başarmıştır (Akal, 2008, ss. 79-80). 1970'lerin siyasi ortamında ise Bozırat, ailesine zarar gelmesi endişesiyle geri planda kalmıştır (Aykaç, 2009, s. 344). Sırma Köksal'ın söyleşide belirttiğine göre, Deniz Gezmiş ve arkadaşları, Ayhan Bozırat'ın Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyesi olan eşinin öğrencileri olarak eve gidip gelmektedir ve 12 Mart döneminde evleri devrimcilere açıktır (Aykaç, 2009, s. 344).

1970'lerin ikinci yarısında, çoğu parti üyesi olmayan pek çok kadını bünyesinde barındıran İKD'nin yayın organı *Kadınların Sesi* gazetesinde işlenen konular; pahalılık, işsizlik, enflasyonun nedenleri, ekonomik eşitsizlik, çalışma ve sağlık koşullarının bozukluğu, kreş ve emeklilik gibi sorunlardır (Akal, 2008, s. 146). Düzenlenen kampanyalar ise kreş kampanyası, işsizlik ve pahalılık kampanyası, evlat acısına son kampanyası, doğum izinleri, işçi kadınlara 20 yılda emeklilik, gündelikçi kadınların sigortalanması ve çocuklara bedava süt kampanyası olarak sıralanabilir. Bunlar arasında kreş kampanyası, işçi kadınlara 20 yılda emeklilik ve çocuklara bedava süt kampanyası sonuç alınan kampanyalar olarak dikkati çeker (Arıkan, 1996, ss. 185-225).

İKD semt kadınlarıyla birlikte yaptığı çalışmalarda "mahallelerde akmayan sular, açıkta akan kanalizasyonlar, toplanmayan çöpler, fabrika bacalarından çıkan zehirli gazlara" karşı imza kampanyaları, basın toplantıları ve yürüyüşler ile mücadele eder (Arıkan, 1996, s. 184). İKD'li kadınlar çeşitli mahallelerde kreşlerin açılması; çocuklara ücretsiz süt dağıtılması; su, yol, telefon, kanalizasyon vb. alt yapı sorunlarının çözülmesi gibi yerel kampanyalar gerçekleştirmişlerdir (Akkaya, 2018, s. 70). Ayrıca özellikle ev kadınlarını pahalılık, enflasyon, kalitesiz gıda satışı gibi sorunlara karşı tüketiciler olarak örgütlemeye çalışmışlardır (2018, s. 70). Gündelik hayatta özellikle alt sosyoekonomik düzeyden kadın ve çocukları etkileyen bu konular, kadınların mücadelesinin gündemindedir. Ayhan Bozırat'ın roman ve öykülerinde ele aldığı konular, bu gündemle yakın bir koşutluk sergiler.

ADALET VE EŞİTLİK

Bu çalışma, Ayhan Bozırat'ın yapıtlarında adalet temasını merkeze almaktadır. Adalet, sözlükte "hak ve hukuka uygunluk, hak ve hukuku gözetme ve yerine getirme, doğruluk" ve ayrıca "adil olma durumu" olarak tanımlanır. Arapça 'adl' kökü eşitlik ve doğrulukla ilgili anlamlar içerir (Devellioğlu, 1962, s. 11).

Adalet teması; en genel ölçekte ele alındığında temelde bireylerin eşit doğmadığı; toplumsal cinsiyet eşitsizliği, fiziksel ve sınıfsal eşitsizlik durumlarının olduğu bir dünyanın temel sorunsalı olarak değerlendirilebilir. Adaletle dair temel ikilem; adaletin özünü ve temelini, eşitlik düşüncesinin oluşturmasına rağmen yaşamda eşit veya özdeş iki kişi ve ilişkinin bulunamamasıdır (Aral, 2001, s. 71).

Adalet, ayrıca tanımlanması zor bir kavram olmasına karşın çağlar boyunca farklı bakış açılarıyla tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu tanımların pek çoğunda eşitlik, adaletin vazgeçilmez ilkelerinden biri olarak görülmüştür. Adalet ve eşitlik kavramları arasında oldukça yakın bir ilişki vardır. Tarihte adalet için verilen mücadele çoğu zaman eşitsizlikleri bertaraf etmek için verilen mücadele olarak ortaya çıkmıştır (Güriz, 2001, s. 13). Öte yandan, adaletin temel ilkesi olan eşitlik kavramının Aristoteles'ten itibaren yüzyıllar boyunca yüksek toplumsal sınıflardan erkeklerle sınırlı olması bize sınıf ve ataerkillik nedeniyle oluşan eşitsizliklerin, sistematik türden adaletsizliğin temel görünüşleri olduğunu gösterir. Başka bir deyişle, tarih boyunca en temel ve yaygın haksızlıkların kökeninde sınıf ve toplumsal cinsiyet yer almaktadır.

Aristoteles, dağıtıcı ve denkleştirici (düzeltici) adalet arasında bir ayrıma gitmiştir: Dağıtıcı adalet, herkesin yeteneğine ve toplum içindeki yerine göre payına düşeni almasını öngörürken; denkleştirici veya düzeltici adalet, hukuki ilişkide tarafların eşit muamele görmesini gerektirir (Güriz, 2001, s. 8). Dağıtıcı adalet ilkeleri, bir toplumun veya topluluğun içinde yararların ve yüklerin uygun bir biçimde bölüşülmesiyle ilgilidir (Bottomore, 2005, s. 11). Dağıtıcı adalet, sosyal adaletle ilişkili ve onun yerine de kullanılan bir kavramdır (Johnson, 2000, s. 164).

Adalet kavramına Marksist düşünce içinde bakıldığında çalışmaların özellikle 1970'lerde ve 1980'lerde hız kazandığı görülür. Marksist bakış içinde yapılan tartışmalarda iki temel görüş öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisine göre, Marx'ı adalet kaygısıyla davranmış göstermek gerçekte amacının daha temel ve devrimci olduğunu gölgelemektedir. Marx'ın kapitalizmi suçlarken dağıtıcı adalet ilkelerini dikkate almadığını savunan bu kuramcılar; hak ve adalet ölçütlerinin özgül üretim tarzlarına içsel ve dolayısıyla tarihsel açıdan göreceli olduğunu belirtirler. Buna göre Marx'ın kapitalizmi mahkûm etmesinde adaletten başka değerler, özellikle özgürlük ve kendini gerçekleştirme rol oynamıştır (Bottomore, 2005, s. 11). Bu görüşe göre, insanın kendini tam anlamıyla gerçekleştirmesini engelleyen bütün koşullar adaletsizlik yaratmaktadır ve asıl mücadele 'özgürlük meselesi' için verilmelidir.

Marksistler arasında diğer bakış açısı ise Marx'ın, kapitalizmi adaletle aykırı olduğu için eleştirdiğini savunmaktadır. Sermayenin, karşılığı ödenmemiş artık emeği kendine mal etmesi, sömürme ilişkisinin bir parçasıdır. Marx bu sömürüyü haksız görmüş ve 'hırsızlık' olarak

nitelendirmiştir (2005, s. 11). Bu bakış açısı adalet ilkelerini yalnızca yargısal olarak sınırlamamakta, toplumsal yarar ve yüklerin paylaşılmasını değerlendirmek için etik ilkeler olarak görmektedir (2005, s. 12). ‘Herkes gereksinimine göre’ ilkesine Marx, ancak devletin zorlayıcı araçlarının ortadan kalkmasından sonra erişilebileceğini düşünmüştür. Ancak dağıtıcı adalet normunun amacı herkese kendini geliştirmek için eşit hak tanımaktır (2005, s. 12).

Bu çalışmaya konu olan eserlerde adaletle ilgili dikkati çeken temalar, genel etik ilkeler çerçevesinde ele alınmıştır. Bozfirat’ın pek çok eserinde eşitlik ve eşitsizlik, iktidar ve güç, iyilik ve kötülük, vicdan ve suç gibi izlekler dikkati çeker. Adalet temasının alt başlıkları olarak nitelenebilecek bu izlekleri Bozfirat’ın tarihsel ve toplumsal bir bağlamda mercek altına alarak geniş ahlak ilkeleri çerçevesinde değerlendirdiği ve yapıtlarında sınıfsal bakış açısı kullandığı görülmüştür.

GÜNDELİK HAYATTA TOPLUMSAL SINIF GÖRÜNÜMLERİ

Bozfirat’ın romanında ve öykülerinde toplumsal sınıfın gündelik hayattaki görünümüne dair pek çok ayrıntı göze çarpar. Bu ayrıntılar, alt toplumsal tabakaların veya dezavantajlı grupların bakış açısıyla işlenmiştir. *Dört Yol Ağzındaki Ev* (1976) romanında gazetelerdeki şikâyet mektuplarında; ezanın hoparlörle okunması, ekmeğin bozulması, vatandaşın ömrünün otobüs ve dolmuş kuyruklarında geçmesi, yol onarımı için açılmış çukurlar, hayat pahalılığı gibi kırk yıl sonra da güncelliğini koruyan meseleler bulunmaktadır (1976, ss. 44-45). Öyküler de yaşamın içinden gözlemler ve ince ayrıntılarla doludur: Cigara paketlerinin arkasına hesap yapılan geceler, memur çocuklarının ayın başı ile ayın sonunu büyükler kadar iyi bilmesi, bazılarının bir giysinin kolay kolay ilk sahibi olamamaları veya sırtı ağrıya ağrıya çalışıp gıcını çıkarmayan fabrika işçisinin, duvarların renginin değişmesini istediği için işten atılması gibi...

Dört Yol Ağzındaki Ev adlı romanda, ismi belirtilmeyen ana karakterin genç yaşta işsiz kaldığı ve derin bir yorgunluk hâli içinde olduğu anlatılır. İşsiz olduğu için yataktan geç saatte kalktığı çalışma günlerinde hem suçluluk hisseder hem de annesinin suçlayıcı ve acıyan bakışlarına maruz kalır. İş görüşmesi için kapısını çaldığı bir eve orta yaşlı bir adam tarafından ısrarla davet edilir. Adam birini bekliyor gibidir. Birbirlerini tanınamalarına rağmen sohbet etmeye başlarlar.

Romanın birinci tekil kişili anlatıcısı ve ana karakteri olan gence göre sınıfsal konum bir bakışta anlaşılabilir: “Bir köylünün köylü, bir işçinin işçi, bir tüccarın tüccar olduğu nasıl ilk bakışta anlaşılırsa, bir memurun memur olduğu da hemen anlaşılır. Hele küçük bir memurun.” (1976, s. 13). Kendi babası da küçük memur olan gencin zihnindeki küçük memur stereotipi “yolda yürürken küçük adım atan, çevresindeki neşeli ve gürültülü gençlerden hiç hoşlanmayan, onları her an azarlamaya hazır olan, yaşamı tatsız ve ciddi bir ödev kabul eden” şeklindedir (1976, s. 13).

“Soyut birtakım tartışma konuları” ancak “ekmek parası sorununu çözümlenmiş” veya “edindiği bilgiyi kafasında bir düzene koyamamış ya da bu bilgiyi işe yarar bir biçimde kullanmayı becerememiş kişilere özgü bir oyalanma” ve “lüks bir iş”tir (1976, s. 15). Küçük memurun “evinin döşemesinden, dizleri parlamış pantolonundan, yüzündeki yorgun kırışıklardan” anlaşılmaktadır ki onun yaşamında soyut tartışmalara yer yoktur. Kişilerin sınıfsal konumu onların bakış açısını, gündelik olaylar karşısındaki tutumunu ve sözlerini de belirlemektedir.

Toplumsal sınıf, mekânın ve evdeki eşyaların tasviri ile de anlatılır. Son öykü kitabından “Eski Arkadaş” öyküsünde iki çocukluk arkadaşı arasına şirketler, ihaleler, bonolar kadar perdeler, avizeler, abajurlar da girmiştir (1999, s. 238). Eşyaların hepsi pahalı, alımlı, uzak, yabancıdır (1999, s. 239). Öyküdeki karakter, fabrikatör arkadaşından az bir miktar borç isteyemeden yazıhaneden ayrılır. Hikâyedeki örtük bir adaletsizlik örneği de eğitim ile paranın birbirine koşut olmamasıdır. Üniversite okumuş emekçi kahraman az bir paraya muhtaçken liseden ayrılmış fabrikatör arkadaş arabalar, villalar, daireler alacak ve Avrupa tatillerine gidecek kadar zengin olmuştur.

SINIFSAK AÇIDAN SUÇ VE ADALET(SİZLİK)

Marksist bakış açısına göre kapitalizmin kişisel çıkarı ve kazancı, servet ve mülkün birikimini yüce amaçlar olarak gördüğü söylenebilir (Bilton, 2002, s. 392). Sistem; medya aracılığıyla hayatın pahalı elbiseler, son model arabalar ve yüksek teknoloji ürünleri olmadan eksik kalacağına insanları inandırır. Böylece kişileri yasal veya yasa dışı yollardan sermaye biriktirmeye teşvik eder (2002, ss. 392-393). Kapitalist sistemde insanlar sermaye biriktirme amacını ellerindeki kaynaklar ve fırsatlarla gerçekleştirmeye çalışır: Üst sınıftan iş adamlarının maddi arzularını gerçekleştirmek için daha fazla yasal araçları olmasına rağmen Marksistler onların sıklıkla yasa dışı araçları kullandığını öne sürer (2002, s. 393). “Eski Arkadaş” öyküsünde de fabrikatör arkadaşın sınıfsal konumu, kapitalist sistem açısından övgüye değer bir başarı hikâyesidir. Marksist açıdan ise artı değerın işçi aleyhine doğurduğu bir adaletsizlik örneğidir.

Marksist suç bilimcilere göre kapitalizm, insanlarda uyandırdığı arzuların yanı sıra sınıf ilişkileri ve eşitsizlikleri açısından da ‘suç yaratan’ bir sistemdir (Bilton, 2002, s. 392). Üretim araçlarına sahip olmayan işçi sınıfı, kapitalizmin baskılarına çeşitli biçimlerde hem uyum sağlar hem de direnir. Suç kavramını da üretim ilişkilerinden bağımsız değerlendirmek mümkün değildir (2002, s. 393). Bu bağlamda kapitalist toplumlarda suçun sınıfsal bir nitelik taşıdığı öne sürülebilir. Yasaların; kapitalist mülkiyeti korumaya öncelik verdiği ve dolandırıcılık, vergi kaçakçılığı ile çokuluslu şirketlerin yarattığı sanayi kirliliği üzerinde fazla etkili olmadığı söylenebilir (Bilton, 2002, s. 393). Bu anlamda yasalar, sermayedar sınıfın çıkarlarını korumaya meyillidir.

Peki, Bozırat'ın eserlerinde temsil edilen dezavantajlı kesimler açısından adalet ne anlama gelmektedir? Suçun sınıfsal açıdan sorgulanmasına Bozırat'ın ilk kitabındaki “Kahve” adlı öyküden bir örnek verilebilir. Öyküde çöpçü, simitçi, kahveci ve diğerleri arasında kahvehanede geçen bir konuşma aktarılır. Kitabını trençkotunun cebine sokarak çıkan bir delikanlının ardından doktorluk, mühendislik ve hâkimliğin zor iş olduğunu söyler kahvedeki biri. Hâkimliğin hepsinden zor olduğunu söyleyen bir diğerine karşılık öteki “Adalet kolay mı? Ölçüp tartmak...” diye cevap verir. Akraları memleketteki hapishanede yatan simitçi ise “İyi ama, adam niye suç işler, bir de ona bakmalı.” der. Kahveci bu sözleri yabancı birinin duymasından korkup simitçiyi azarlar. Simitçi ise “İyi ama, hep bizim gibiler suç işliyor. Daha doğrusu bizim gibiler yatıyor mahpuslarda.” der (1999, s. 51).

Öyküdeki bir kahramandan alıntılanacak olursa insan, değer yargısı vermeden duramaz ve sorgular (1999, s. 92): “Neden hep haksızlık? Bu haksızlık ne zamana dek sürüp gidecek? Bunları sordun mu, sıcak odada bile rahatın kaçar artık...”. Adaletin sınıfsal açıdan sorgulanması, *Fırıldak* (1972) adlı ikinci öykü kitabının “Beklerken” öyküsünde de yer alır. Biri ötekinin emrinde çalışan iki toplumsal sınıfın çocuklarının okulda aynı “Mehmetçik” şirini okuyacak olması öyküdeki kahraman için kafa karıştırıcıdır (1999, s. 90). Burada devletin bir aygıtı olarak eğitimin, sınıfsal farklılıkları yok sayarak çocukları millet kavramı etrafında birleştirmeye çalışmasına dikkat çekilmektedir.

Yazarın tek romanı olan *Dört Yol Ağzındaki Ev* kitabında ise geniş anlamda adaletsizliğin en somut ve acı örneklerinden biri olarak çocuk ölümlerine değinilir. Çoğu alt sınıflardan gelen, kazayla veya bakımsızlık, doktorsuzluk, ilaçsızlıktan ölen binlerce çocuk; ana kahramanın zihninde “İyi ama, bizim suçumuz neydi?” diye sorar (1976, s. 47).

Bozırat, eserlerinde farklı sınıflardan gelen kişilerin gündelik hayatta karşılaşmaları üzerinde durur. Bu karşılaşmaları işçi sınıfının bakış açısından ele alır ve onların ruh hâline dair çözümler yapar. “Önemsiz Şeyler” öyküsünde sokakta gezinmeye çıkmış anlatıcı, geceleri perdeleri kapanmayan, çok gösterişli avizeleri olan büyük apartmanlarda oturan genç kızların sümlü böceklerle acımak gibi olmadık saçmalıklar yapmalarından bahsederek onlara öfke duyar (1999, s. 92). Anlatıcıya göre kılık kıyafetinin eskiliğinden acı duyan bir delikanlının kıza sevgi dolu bir bakış gönderme olanağı yoktur. Bunun için de kızla alay etmek, ona sövmek ister. Hiçbirini yapamayıp inatla çamurlu suların içine dalarken kızın arkasından kahkahalarla güldüğünü sanır (1999, s. 93). Anlatıcının aynı öyküde bahsettiği bir olay da mahallede su taşıyan sakanın karakolda haksız yere dayak yemesidir. Karakolda kötü muamele; her gün, herkesin başına gelebilecek kadar kolay olsa da gerçekleşmesi saka, işportacı, ayakkabı boyacısı için daha da kolaydır (1999, s. 94). Sakanın, kendisini döven komiser muavininin lakabını benimsemesi ve ona ‘muavin’ diye

seslenmeyene su getirmemesi ise anlatıcının ağladığı bir çaresizliktir (1999, s. 95). Saldırganla özdeşleşme olarak değerlendirilebilecek bu benimsemenin aslında büyük bir çaresizlikten kaynaklandığını Bozfırat gösterir.

İşçi sınıfının sağlığını bozan kötü çalışma koşullarının anlatıldığı “Sırt Ağrısı” adlı öyküde erkeklerin kadınlara bakışındaki sınıfsal farklılığa değinilir. Kadınların siyasete karışmadığını, örgü örüp, yemek tarifi verip, çocuklardan söz ettiğini söyleyen işçi erkeğe karşı memur erkek, sürekli politikadan söz edip herkesle beraber bağırıp çağırmanın siyasetten anlamak demek olmadığını söyler. Böylece kadınların ev işlerinden başka bir şeyden anlamadıklarına dair cinsiyetçi ideoloji öyküde eleştirilmiş olur.

Bozfırat’ın temel izleklerinden biri de iletişimsizliktir. Eserlerde temsil edilen farklı toplumsal gruplar arasındaki kopukluk özellikle üslupta belirgindir: Diyaloglarda aynı sözcükler tekrarlanır, aynı şey farklı biçimlerde yeniden söylenir, sözler kesilir veya yarım kalır. İletişimsizlik izleği kadınlarla erkekler ve kuşaklar arasında olduğu kadar toplumsal sınıflar arasındaki ilişkilerde de öne çıkar.

TOPLUMSAL SINIFLAR ARASI İLİŞKİLER

Eserlerde toplumsal sınıfların birbiriyle kurduğu ilişkilere bakıldığında aradaki farkın çocuk yaştan itibaren hissedildiği görülür. *Dört Yol Ağzındaki Ev* romanında trenle yolculuk ederken pencereleri birbirine denk gelen üçüncü mevki vagonuyla yataklı vagonun her birinde benzer yaşta iki çocuk vardır. Üçüncü mevkideki çocuk, öbür çocukla bir ilişki kurabilmek için aklına gelen ilk hareketi, ayıp bir el hareketi yapar. Yataklı vagondaki çocuk ise yüzündeki anlam hiç değişmeden ona bakar. Üçüncü mevkideki çocuk bu anıyı aktarırken “ayıplayacak kadar değer vermiyordu bana” yorumunu yapar.

“Önemsiz Şeyler” hikâyesinde işyeri buz gibi olduğu hâlde sıcak tutacak kıyafetleri olmayan bir çalışan: “Sırtındaki kazağın kalın, ayakkabıların sağlam olunca, ‘donuyorum yahu, amma da soğuk’ diyebilirsin de, bunlar olmayınca rahat rahat ‘üşüyorum’ diyemezsin.” (1999, s. 91) şeklinde konuşur. Sıcak tutacak kıyafetinin olmaması sanki onun suçuymuş gibi hisseder.

Bozfırat’ın ikinci öykü kitabındaki “Kara Kedi” adlı öyküde, hizmetçi ile hanım arasındaki tezat vurgulanır. Eve bir kara kedinin girip çıktığını fark eden hanım, bir süre bu durumu kabullenemez. Sinirli ve telaşlıdır. Hizmetçi içinse bu gayet doğal bir durumdur. Hanım, bunu uğursuzluk olarak yorumlar ve hayatında ters giden şeyleri düşünmeye, sinirlenip üzülmeye başlar. Kendi düşüncesine göre hayattaki her aksilik onu bulmaktadır. Güzel ve değerli eşyalarının onu mutlu etmemesine, kocasının onu anlamamasına, otuz yaşını geçmesine, çikolatanın dokunmasına üzüldüğü kendisine uğrayan arkadaşına dert yanar. Hizmetçi ise birkaç güne kadar memleketine gidecek olmanın mutluluğu içindedir. Çalışma koşulları,

çocuklarıyla yılda ancak bir ay izinli olduğunda vakit geçirmesine elverişlidir. İki yaşında bıraktığı oğlunu neredeyse bir yıldır görmemiştir. Bir yanda kara kedinin eve girdiğini kabullenemeyen romantik burjuva kadın, öte yanda yaşamın kolay olmadığını kabullenmiş gerçekçi emekçi kadın vardır. Hayat karşısında emekçi kadın, akıllı ve soğukkanlı; burjuva kadın ise çocuksu ve şımarık olarak temsil edilir.

“Bir Suçlu Gibi Ezik” adlı öykü, sosyal adaleti önemseyen bir küçük burjuvanın, parası ve sigortası olmayan bir baba-oğulla hastanede karşılaşmasını anlatır. Ameliyat parası yüzünden oğul, babasına karşı kendini ezik hissetmektedir. Baba, hastalıktan ötürü yıllardır acı çeken oğlunu kurtarmak için bir şey yapamadığı için ezilmektedir. Anlatıcı ise hasta olmadığı ve yakınına parayla ameliyat ettirdiği için baba-oğula karşı kendini suçlu hisseder. Baba-oğul gözden kaybolurken “hayırlı şifalar” dilemekten başka bir şey elinden gelmez.

Yapıtlardaki küçük burjuva eleştirisinin bir parçası da sınıfsal kökenden kaynaklanan eşitsizliklerin üstünün örtülmesidir. “Anlat Haydi Anneciğim...” hikâyesinde eski bir tanıdığından bahseden anlatıcı şöyle der: “Geçenlerde gördüm. Sergide karpuz satıyordu. Elbette böyle olacak. Arabacının oğlu sergide karpuz satacak. Ama sorarsan başkalarına -babası arabacı olmayanlara, tabii- bunun nedeni, Ahmet’in çocukluğundaki haylazlığı. Gerçekten inanırdık anne, bir zamanlar böyle masallara...” (1999, s. 36). Alt sınıfa yönelik bu ikiyüzlülüğe çamaşırıcı Huriye de maruz kalır: “Çocuğuna temiz bakmazdı ama çamaşırını temiz yıkardı Huriye. Gereken de çamaşırın temiz yıkanmasıydı zaten!” (1999, s. 36). Ağabeyinin yanında yaşayan Huriye’nin tek isteği mahallenin “piç” diye ad taktığı kızıyla birlikte başını sokacağı bir odaya sahip olmaktır.

Eğitilmiş ve görece varlıklı bir aileden gelen Bozfirat’ın alt sosyo-ekonomik sınıflardan gelen kişilerle özdeşim kurduğu, onların bakış açısından yazdığı ve ait olduğu küçük burjuva sınıfına yönelik öz eleştiride bulunduğu görülmektedir.

ÇOCUK SUÇLULUĞU VE ADALET

Milliyet Çocuk Yayınları’nın yöneticisi Tarık Dursun Kakıncı, yüksek lisans tezini çocuk suçluluğu üzerine hazırlayan Ayhan Bozfirat’tan çocuk romanları yazmasını ister (Aykaç, 2009, s. 351). 1972’de yayımlanan ve okur tarafından beğenilen *Osman*’dan sonra Bozfirat, *Akraba Hasan* ve *Hayri Usta* adlı çocuk kitaplarını yazar. Ayhan Bozfirat’ın çocuklar için yazdıkları, yetişkinler için yazdıklarıyla ortak pek çok izlek taşır. Sokakta yaşayan ve suça itilen çocukları anlatan kitaplarında adalet teması çeşitli boyutlarıyla işlenir.

Çocuk kitapları serisi, Osman adlı beşinci sınıf öğrencisi bir çocuğun hayatını merkeze alır. Serinin ilk kitabı *Osman*’da çocuğu suça iten nedenler üzerinde durulur. Babasını yeni kaybetmiş Osman, kardeşi Zeynep ve evlere

temizliğe giderek onlara bakan annesi Safiye ile yaşayan bir çocuktur. Akıllı, duygulu, çalışkan bir çocuk olmasına rağmen okuldan kaçır, yalan söyler, hatta hırsızlık yapıp sokak çocuklarının arasına karışır.

Marksist kriminoloji, suç ve kapitalizm arasındaki güçlü ilişkiyi vurgular. Alt sınıftan kişilerin ellerindeki sınırlı fırsatlardan biri de suçtur ve suç işleme büyük ölçüde kaynakların eşitsiz dağılımına bağlıdır (Bilton, 2002, ss. 392-393). Osman'ın bir dönem sokakta birlikte yaşadığı arkadaşlarının hepsi alt sınıflardan gelir. İhmal ve aile içi şiddet mağdurlardır.

Osman adlı kitapta suç işlemiş bir çocuğun yeniden kazanılmasında ona koşulsuz güven ve sevgi duymanın önemi vurgulanır. Çocuğun kötü davranışını engellemek ona iyilikle ve anlayışla davranmakla mümkündür. İnsan yalnızca kendi çocuğunu değil öteki çocukları da sevmelidir. Akrabaları Şemsi Dayı, Osman'ı bahçelerinde çalışmaya teşvik eder ve Osman da kendini bu işe verir. Bahçeye verdiği emek ve bahçede yetişecek ürünleri hep birlikte yiyecek olmaları Osman'ı mutlu etmektedir. Osman, sokaktaki arkadaşlarıyla birlikte yaşayıp çalıştığı bir çiftlik hayali kurar. Bu çiftlikte kimse kötü olamaz çünkü kötü olmak için neden yoktur. Şemsi Dayı'nın kendisi dâhil kimseyi kayırmayacağından, haksıza haksız diyeceğinden emindir. Osman, çiftlik hayaliyle birlikte dayanışma, adalet ve umut dolu bir gelecek tasarlamıştır.

Çocuk kitapları dizisinin ikinci kitabı *Akraba Hasan* adını taşır. Ailesini memleketteki depremde kaybeden Hasan adlı akrabaları Şemsi Dayı ile beraber Osmanlarda yaşamaya başlar. Hasan ve Osman yaşıttır. Okuyan herkesin rahatça özdeşim kurması ve daha kapsayıcı olması için memleketin ismi kitapta geçmemektedir. Dizinin bu kitabında Şemsi Dayı gibi Arif Usta da çocuklara sevgi ve anlayış gösteren bir karakter olarak ortaya çıkar. Çocuklar için oyuncak yapan ve rahatsızlığı nedeniyle ayakları tutmayan Arif Usta, "İnsanın yapacak bir işi varsa, o insan mutludur" der (1972b, s. 173).

Suçta sürüklenme ile toplumsal sınıf ilişkisi *Akraba Hasan*'da işlenen izleklerden biridir. Hasan, Osman'ın arkadaşları içinde yalnızca Ali'yi sevmektedir. Osman ise sokak çocuğu arkadaşlarının yaptıkları işleri her zaman sevmemesine rağmen iyi çocuklar olduklarını Hasan'a anlatmaya çalışır (1972b, ss. 108-110): "[O]nlar da Ali'nin bulunduğu koşullar altında yaşasalardı, onlar da iyi olurlardı. Ali de o çocukların durumunda olsaydı, o da onlar gibi kötü olabilirdi."

Sokaktaki suça sürüklenmiş çocukların da ahlaklı olduğu, içlerinden biri kendilerine gösterilen güvene ihanet edecek olsa bile yine kendilerinin ona karşı geleceği ve kendi aralarındaki dostluk, dayanışma ve güven kavramlarının onları bir arada tuttuğu vurgulanır (*Akraba Hasan*, 1972b, s. 236). *Hayri Usta* (1975) kitabında önceki kitaplarda sokak çocukları çetesinin başında olan ve hapisten yeni çıkmış Hayri'nin hikâyesinin nasıl

sonuçlanacağı, romanın söylemi bakımından önemlidir. Sokaktaki çetenin başı Hayri, Arif Usta'nın ve ustanın annesinin ona güvenmesinden ötürü duygulanır. Güveni kötüye kullanmanın "çok alçakça" olduğunu, kendisinin alçak olmadığını söyleyerek (*Hayri Usta*, 1975, s. 195) Arif Usta'nın hastaneye yattığı dönemde ustanın işlerini toparlayarak iflasa engel olur.

Çocuk kitapları zaman zaman Osman'ın, zaman zaman da tanrısal anlatıcının bakış açısından yazılmıştır. Nadiren de olsa çocukların yaptıkları bazı hatalar tanrısal anlatıcı aracılığıyla iletilir ve doğru davranışın ne olması gerektiği belirtilir. Ayrıca 'kötülük' ve 'suç' kavramları, çocuk okurları bu konuda etkilemek için oldukça açıktır. Üç kitabın ana izleği de aslında her çocuğun sahip olması gereken uygun koşullarda çocukların hepsinin iyi ve üretken olduğudur: "Kötü çocuk yoktur, kötü yola itilmiş, sürüklenmiş çocuk vardır". Bu tez, seride tanıtılan çocuklardan en 'kötü' olanı Hayri üzerinden ispatlanır. Çete reisi olan, hapse de girip çıkan Hayri; kendisine güven duyulup iyi davranılınca 'Hayri Usta'ya dönüşür.

Yazarın çocuk kitaplarında işlenen diğer izlekler; insanlar hakkında acele yargıya varmanın haksızlık yapmaya yol açabileceği, yardıma ihtiyacı olan herkese, yabancılara bile el uzatmak gerektiği, ayırt etmeksizin tüm çocukların hepimizin olduğu, sokak çocuklarını anlayıp onlara yardım etmenin gereği, kendini karşısındakinin yerine koyarak empati kurmanın ve hayvanlara karşı vicdanlı olmanın önemi olarak sıralanabilir.

ADALET İÇİN GÜÇLENME YOLLARI VE MÜCADELE

Bozafır'ın eserlerinde adaletle ilgili temaların değerlendirilmesinden sonra adaletin sağlanmasına ilişkin söylediklerine bakılabilir. Adaletin tesisi ne ölçüde ve hangi araçlarla mümkündür? Adalet için verilecek mücadele, ezilen toplumsal grupların güçlenmesine ne yönde ve nasıl katkıda bulunabilir? Adaletin tesisi konusunda öykülerde genellikle karamsar bir havanın hüküm sürdüğü söylenebilir. Çocuk romanları ve *Dört Yol Ağzındaki Ev* romanında ise adaletin sağlanması için mücadele ve gerçekleşmesine dair umut içeren öğelere rastlanır.

1972'de yayımlanan *Fırıldak*'ta, "Çocukluk" öyküsünün anlatıcısı, çocukken kurduğu hayallerde kendini aslanın ağzından ekmeği alıp aç insanları kurtaran bir masal kahramanı olarak düşlemektedir. Kötülüğe karşı savaşan ve adaleti tesis eden kurtarıcı rolünü üstlenmektedir. Ancak anlatıcı büyüdükten sonra adaletin yalnız masalarda dağıtıldığı, çocukluğuna ait bir hayal olduğunu düşünür ve öykü şu sözlerle sona erer (1999, s. 110):

Amcamın taraçasına çıkamadım ev satıldıktan sonra. Ama gene de suyun başındaki devi öldürdüm, susuzları susuzluktan kurtardım. Ekmeği aslanın ağzından alıp, ekmeği olmayanlara dağıttım bir süre daha...

Çocuktuk bir zamanlar... Ve ne kadar kolay gelirdi ekmeği aslanın ağzından almak!

Bozfirat'ın son kitabındaki “Eyüp Otobüsü” adlı öyküde ise anlatıcı kendi gücüne inandığını ve haksızlıklarla gülümseyerek başa çıktığını anlatır (1999, s. 194):

Haksızlığa çeşitli tepkileri vardır insanların. Güçsüzsünüz ya da karşınızdaki sizden daha güçlüyse ağlarsınız, yakınırırsınız, ilenirsiniz. İlenme edebiyatı neden Anadolu’muzda en özgün örneklerini vermiştir?.. Eğer güçlüyseniz savaşırsınız. Evet, haksızlığa karşı savaş... En doğal tepki budur eğer gücünüz varsa...

Bozfirat'ın yapıtlarında içsel gücün kazanılması ve güçlenme birlik olmakla gerçekleşecek bir amaçtır. *Dört Yol Ağzındaki Ev* romanında ‘güçlenme’nin temellerinden biri “milyonlarca kişinin aynı kaderi yıllardır paylaşması”dır (1976, s. 24). Bu gerçeğin roman kahramanı üzerindeki etkisi çaresizlik değil umuttur; kendini güçlenmiş duyumsar.

Romanda “uğruna eziyete katlanılan, dünyayı yaşanması kılan” bir mücadele veya amaç da güçlenmenin temellerinden biridir. Bu amaç, güçlenme temasıyla ilişkili olarak romanın üç ana bölümünde de bir laytmotif gibi farklı açılardan tekrarlanır. Güçlenmenin kaynağı aşk iken zamanla eşitliğe ve özgürlüğe dönüşür. Romandaki ana kahramana güç veren fikir, “güzel, yüce, ölümsüz şeyler uğruna ölümü göze alan insanların var olduğunu” bilmesidir (1976, s. 39).

SONUÇ

1970’lerin siyasal ortamında etkin kadın örgütlerinin düzenlediği kampanyalara ve çıkardıkları yayın organlarına bakıldığında ‘evlat acısı’na karşı demokrasi ve sosyalizm mücadelesi, pahalılık, işsizlik, enflasyon, ekonomik eşitsizlik, çalışma ve sağlık koşullarının niteliği ve emeklilik gibi konuların tartışıldığı görülür. Bunlara ek olarak kadınları doğrudan ilgilendiren gebelik, kürtaj, cinsellik gibi meseleler; emzirme odası, kreş hakkı, doğum izni konuları ve hatta kadınların ücretsiz emeğinin sömürülmesini doğallaştırdığı için sonradan eleştirilen yemek tarifi, dikiş nakış ve moda gibi konular da ele alınmıştır.

Ayhan Bozfirat'ın değindiği konular ve işlediği temalar arasında pahalılık ve geçim sıkıntısı, işsizlik, ekonomik eşitsizlik, çalışma koşulları ve işçi sağlığı dikkati çeker. Kadınları doğrudan ilgilendiren ve sol mücadelenin içinde örgütlenen kadınların dile getirdiği doğum kontrolü, gebelik ve cinsellikle ilgili konulara ise onun eserlerinde rastlanmaz. Ancak sol mücadele içindeki kadın örgütlerinin işçi kadınla burjuva kadın arasında gözettiği ayrıma Bozfirat'ın az sayıda öyküsünde de rastlanır. Kendini Marksist bir kadın olarak tanımlayan Ayhan Bozfirat'ın eserlerinde işlenen konuların genel olarak 1970’lerde sol örgütlenmenin içinde yer alan kadınların önem verdiği toplumsal meselelerle örtüştüğü görülür.

Kadın mücadelesinin büyük ölçüde sınıf mücadelesinin bir parçası olarak görüldüğü 1970'lerin düşünce dünyasını yansıtan bu eserlerde kadınlar kendilerine özel bir mercek tutulmadan; alt toplumsal sınıflar, çocuklar, işsizler ve bedensel engelliler gibi 'tarihsel bireysellikleri' içinde, kişinin toplumsal sınıfıyla ilişkisi gözetilerek temsil edilirler.

Bozfirat'ın öykülerinde özellikle alt sınıfların maruz kaldığı adaletsizlikler görünür kılınmış ve sınıfsal bakış açısıyla sorgulanmıştır. Çocuk kitapları ve romanında ise sınıfsal eşitsizliklerin yanında olası mücadele ve güçlenme yolları da gösterilmiştir.

Çocuk kitapları serisinde, temsil edilen dezavantajlı gruplar için adalet kavramının 'kendini gerçekleştirme' olarak somutlaştığı söylenebilir. Bahçede ve atölyede çalışan Osman'ın sokakta yaşayan arkadaşları ve kendisi için kurduğu hayal, temel ihtiyaçlarının karşılandığı adil bir ortamda çalışmak ve üretmektir. Örgütlenmek, özellikle de üretmek üzere örgütlenmek, var olma mücadelesinin önemli bir parçasıdır.

Dezavantajlı grupların güçlenmesi bağlamında öne çıkan kavramlar emek, dayanışma, paylaşma ve eşit, özgür bir dünya için mücadele olarak belirir. Adaletle ilgili temalar romanda örtük bir şekilde yer alırken çocuk kitaplarında belirgindir. Bozfirat'ın yetişkinler için olan eserlerinde mevcut durum gerçekçi biçimde ortaya konurken çocuk kitaplarında gelecekte gerçekleşmesi umulan hayaller dikkati çeker.

Türkiye'de kadın hareketinin sol hareketten bağımsızlaşmasının eşiğinde, fikren her iki hareketin de etkisinde ve ışığında, ülkenin toplumsal meselelerine kurmaca metinler aracılığıyla eğilen Ayhan Bozfirat, 1980'ler sonrasında düşünce ve edebiyat dünyamızda hızlanacak değişimlere doğru yaşanan geçiş dönemine tanıklık eden önemli sanatçılardan biridir.

KAYNAKÇA

- Akal, E. (2008). *Kızıl feministler: Bir sözlü tarih çalışması*. İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TÜSTAV).
- Akkaya, Ö. (2018). 1970'lerin ikinci yarısında Türkiye'de sosyalizm ve kadın: Kadınların Sesi dergisi karikatürleri. *Egemia*, 3, 65-112.
- Aral, V. (2001). Bir adalet bilimi olarak hukuk bilimi. A. Güriz (Haz.), *Adalet kavramı* içinde (ss. 59-83). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Arıkan, S. ve diğerleri (1996). *Ve hep birlikte koştuk...* İstanbul: Açı Yayıncılık.
- Aykaç, O. (2009). *Ayhan Bozfirat'ın Hayatı, Sanatı ve Eserleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Berktaş, F. (1998). Cumhuriyet'in 75 yıllık serüvenine kadınlar açısından bakmak. A. Berktaş Hacımırzaoğlu (Haz.), *75 yılda kadınlar ve erkekler* içinde (s. 1-11). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Berktaş Hacımırzaoğlu, A. (1998). Sunuş. A. Berktaş Hacımırzaoğlu (Haz.), *75 yılda kadınlar ve erkekler* içinde (sayfa numarası yok). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Bilton, T. ve diğerleri. (2002). *Introductory sociology*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Bottomore, T. (2005). *Marksist düşünce sözlüğü*. İstanbul: İletişim.
- Bozfirat, A. (1999). *Bütün hikâyeleri. [İstasyon, Fırıldak ve Sokak Lambaları]*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Bozfirat, A. (1976). *Dört yol ağzındaki ev*. İstanbul: Yücel Matbaası.
- Bozfirat, A. (2008). *Sokakta tek başına*. İstanbul: Günışığı Yayınları.
- Bozfirat, A. (1972a). *Osman*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bozfirat, A. (1972b). *Akraba Hasan*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bozfirat, A. (1975). *Hayri Usta*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1962). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Doğuş.
- Güriz, A. (2001). Adalet kavramının belirsizliği. A. Güriz (Haz.), *Adalet kavramı* içinde (ss. 7-37). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Johnson, A. G. (2000). *The Blackwell dictionary of sociology*. Oxford: Blackwell.
- Kadioğlu, A. (1998). Cinselliğin inkârı: Büyük toplumsal projelerin nesnesi olarak Türk kadınları. A. Berktaş Hacımırzaoğlu (Haz.), *75 yılda kadınlar ve erkekler* içinde (ss. 89-100). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Karataş, E. (2009). Türkiye'de kadın hareketleri ve edebiyatımızda kadın sesleri. *Turkish studies international periodical for the languages, literature and history of Turkish or Turkic*, 4 (8), 1652-1673.

- Kılıç, Z. (1998). Cumhuriyet Türkiye'si'nde kadın hareketine genel bir bakış. A. Bertay Hacimirzaođlu (Haz.), *75 yılda kadınlar ve erkekler* içinde (ss. 347-360). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Talay Keşoğlu, B. (2011). 1970'lerin en kitlesel kadın örgütü: İlerici Kadınlar Derneği. Erişim adresi:
<http://www.yurtsuz.net/News.aspx?newsid=626#.XGhDZKIzbIU> (2 Şubat 2019).
- Tekeli, Ş. (1998). Birinci ve ikinci dalga feminist hareketlerin karşılaştırmalı incelemesi üzerine bir deneme. A. Bertay Hacimirzaođlu (Haz.), *75 yılda kadınlar ve erkekler* içinde (ss. 337-346). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.